

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

ЗАВГОРОДНЯ Владислава Миколаївна
кандидат юридичних наук, доцент,
Сумський державний університет

Комісія правди і примирення: досвід Союзної Республіки Югославія

Війна завжди є неординарною подією, здатною повністю змінити не лише життя окремої людини, а й цілої нації. Кожен воєнний конфлікт у свій час набуває завершення. І цей час стає вирішальним для подальшого розвитку держави, національної самоідентифікації і самовизначення народів, вибору вектору розвитку – в бік демократії, авторитаризму чи навіть нацизму. Відтак, успішне подолання наслідків конфлікту, національне примирення, з одного боку, з іншого, – покарання воєнних злочинців і колаборантів, є неодмінними умовами і запорукою для успішного повоєнного життя, незалежно від того, чи йде мова про переможців, чи про переможених.

У таких процесах фундаментальне значення мають всебічне розслідування, систематизація та оприлюднення інформації. Право на встановлення істини – про причини війни і безпосередній привід для конфлікту, рішення, які ухвалювалися політичним керівництвом чи військовими, про вчинені воєнні та інші злочини, виправданість чи невинуватість воєнної цензури – має буди повною мірою реалізоване в суспільстві, яке прагне називатися громадянським та жити відповідно до демократичних принципів. Це право може бути реалізовано за допомогою

різноманітних механізмів – публічних судових процесів, розкриття державних документів та належного управління архівами, забезпечення доступу громадськості до інформації через медіа. Важлива роль в інституційному та інформаційному забезпеченні процесів усвідомлення та прийняття минулого (яким складним воно не було), примирення і, як наслідок, відкриття можливостей до подальшого прогресивного розвитку належить комісіям правди. Подібні інституції створювалися в різний час у низці постконфліктних суспільств – у ФРН після воз'єднання з колишньою НДР, у ПАР після повалення режиму апартеїду, у низці латиноамериканських держав, на теренах колишньої Югославії тощо. Комісії досягли різних результатів, деякі були більш успішними, інші повністю провалили свої завдання. Безумовно, значний інтерес представляють успішні приклади, однак аналіз провальних проєктів видається ще більш актуальним, з огляду на сучасну ситуацію в Україні.

Серед таких невдач – з очевидними для сучасного дослідника негативними політичними і соціальними наслідками – чільне місце займає спроба створення комісії правди та примирення на території колишньої Югославії.

У березні 2001 року влада Союзної Республіки Югославія (СРЮ) створила Комісію з встановлення істини та примирення з метою пошуку шляхів примирення зі спадщиною воєн на Балканах. Комісія, що складалася з 15 членів, була покликана розслідувати військові злочини, скоєні у 1990-х роках. Масовість цих злочинів, їхня жорстокість, суперечливість суспільних настроїв, а також диктаторський режим президента Слободана Мілошевича,

який проіснував у Югославії аж до 2000 року і супроводжувався серйозними порушеннями прав людини, були факторами, які спонукали до створення Комісії.

Дослідниками того часу цілком справедливо зазначалося, що без звільнення від ментальних моделей репресивної політики, завуальованої превалюванням суспільного інтересу над індивідуальним, морального та політичного дистанціювання від злочинів попереднього режиму, неможливо просувати демократичні принципи та цінності, формувати демократичні інституції [1]. Крім того, діяльність подібної установи мала стати суттєвим доповненням до розслідувань Міжнародного трибуналу з колишньої Югославії [2, с. 2-5]

Комісія правди та примирення була заснована указом президента Союзної Республіки Югославії Воїслава Коштуниці від 30 березня 2001 року [3]. Робота Комісії з моменту її заснування не відзначилася ефективністю. Вже у квітні зі складу органу вийшли Воїн Дмитрович, відомий сербський юрист-міжнародник та правозахисник, а також вчена-історикня Латинка Перович. Причиною виходу став підхід до формування складу Комісії – вона була однорідна політично, складалася лише з громадян СРЮ і не включала представників національних меншин, громадян інших держав, які виникли на руїнах Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії. Досить тривалий час – майже дев'ять місяців – Комісія розробляла програму своєї діяльності, яка потім також переглядалася з поступовим усуненням акцентів із власне військових злочинів. Нарешті, у 2003 році було заплановано підготувати доповідь про причини воєн на

Західних Балканах у 1990-х роках, яка мала б охопити часовий проміжок з початку XIX століття, дві світові війни, історію поширення тоталітарних ідеологій у Європі та низку інших надзвичайно широких питань, які виглядають як дуже мало дотичні до безпосереднього призначення Комісії правди та примирення [4].

Комісія, сформована без належних консультацій, за відсутності реальної політичної волі влади до з'ясування обставин минулого, виявлення винних та досягнення примирення, мала дуже слабку підтримку громадянського суспільства. Відсутність адекватної концепції діяльності ще більше підірвала довіру до цього органу. Не досягнувши жодних результатів та не підготувавши жодного звіту, Комісія була розпущена у 2003 році.

Неспроможність держави і суспільства встановити правду і примиритися з нею й досі даються взнаки на теренах держав, які колись були частинами Союзної Федеративної Республіки Югославії. При цьому, якщо Хорватія і Словенія, які вже не входили СРЮ, вдало інтегрувалися до Європейського Союзу, то інші країни, зокрема Сербія, Боснія і Герцеговина, частково визнане Косово, і досі перебувають у стані постійної політичної турбулентності та відчувають потенційні загрози нових конфліктів. На нашу думку, такі процеси є закономірними для суспільств, неспроможних встановити, визнати та прийняти правду про минулі воєнні протистояння.

Встановлення обставин сучасної війни в Україні, покарання воєнних злочинців і колаборантів, реінтеграція окупованих територій є тими завданнями, без вирішення яких неможливе подальше існування держави Україна.

Тож, врахування невдалого досвіду Югославії для нас є досить важливим. По-перше, зауважимо, що інституція на кшталт комісії правди, безумовно, необхідна Україні, адже в суспільстві вже сьогодні існує запит на виявлення низки обставин повномасштабної російської агресії в лютому 2022 року. По-друге, така інституція має складатися з експертів із незаплямованою репутацією і жодним чином не може бути обмежена в партійному або регіональному представництві (за винятком деструктивних елементів, заборона на участь яких у політичному житті визначена законом чи рішенням суду). По-третє, комісія правди повинна мати досить чітко визначений предмет діяльності, досяжні і реалістичні завдання, узгоджені із суспільним запитом.

---

1. Gojkovic D. Buducnost u trouglu: o krivici, istini i promeni. Rec. 2000. № 57. Pp. 17-24.

2. Pejic J. The Yugoslav Truth and Reconciliation Commission: A Shaky Start. Fordham International Law Journal. 2001. №25(1). Pp. 1-24.

3. Odluka o osnivanju Komisije za istinu i pomirenje. Presidential Decree issued by President Kostunica on March 30, 2001. URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/commissions/Serbia&Motenegro-Charter.pdf>

4. Ilic D. The Yugoslav truth and reconciliation commission. Overcoming cognitive blocks. Eurozine. 2004. URL: <https://www.eurozine.com/the-yugoslav-truth-and-reconciliation-commission/#anchor-footnote-13>